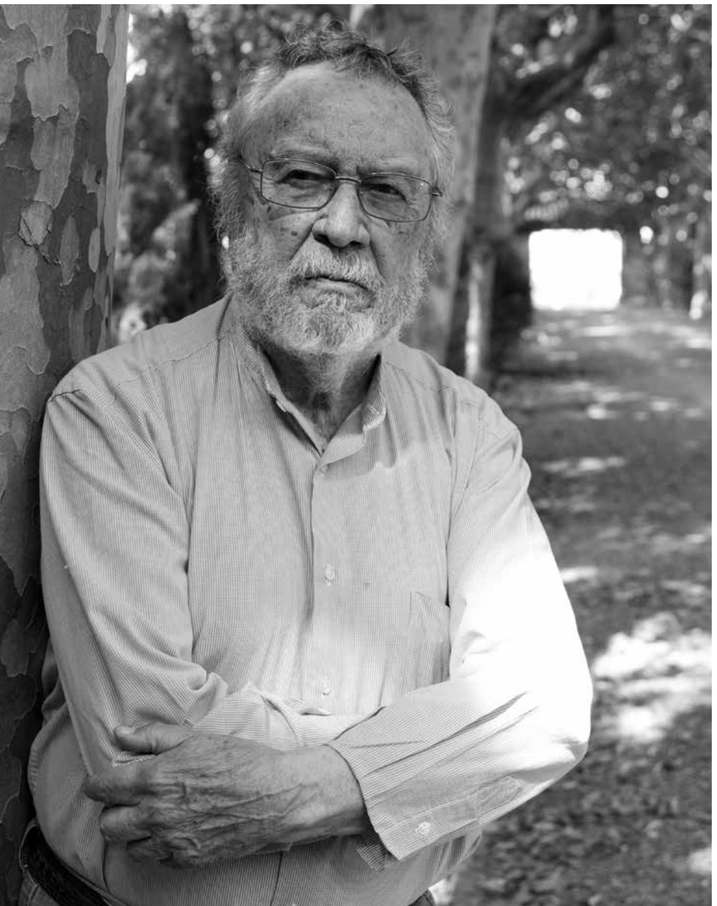
Francesc Todó: l'amplitud de les coses petites

Maria Eugènia Perea Virgili

Caminal que porta al mas Pahí on viu Francesc Todó d'ençà del 2007.
Foto: Àlex Escoda Rojas.

La filera espessa de plataners que senyoregen a banda i banda del caminal impressiona invariablement tot visitant que s'introdueix a la finca dels Pahí. El mas no es veu fins que el camí obliga a fer un gir de noranta graus a la dreta. La masia, del 1905, té darrere un jardinet recobert de grava amb les restes d'una palmera encara dreta però devorada pel morrut.

D'ençà del 2007, Francesc Todó (Tortosa, 1922) viu a les Borges del Camp en una casa annexa al mas Pahí. Fa anys vaig llegir a *El mal francès* (Destino, 2006) que havia estat construït per un deixeble d'Antoni Gaudí; no sé, però, si és del tot veritat o si més aviat forma part de la realitat novel·lada del nebot del Paco, el Lluís Maria, que amb aquesta obra guanyà el Josep Pla. Sigui com sigui, avui el Francesc concedeix una entrevista a Lo Floc. No ens hem conegut per casualitat. El seu nebot, que de professor meu a la facultat ha passat a ser amic, li ha parlat de mi. Ell ha actuat de vincle i per això avui quedem. Malgrat que l'any 2005 decidí deixar d'exposar, ara amb el Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar (CERAP) farà una excepció: el 6 de setembre inaugurarà una exposició amb el títol "Todó, la claror i el silenci". Les pàgines que vénen a continuació en pretenen ser el complement.

L'estudi on em rep és d'allò més acollidor: polit, endreçat, lluminós. Tot hi és calculat. S'hi respira l'olor de centenars de llibres, làmines i teles, i d'una vida viscuda amb intensitat envoltat de les grans figures de la cultura catalana del segle XX. Noms com J. V. Foix, Josep Pla o Salvador Espriu no només coincidiren en el temps amb Francesc Todó sinó que hi establiren indelebles llaços d'amistat. Més endavant en parlarem. De moment m'invita a seure ben a prop seu –"perquè sordejo una mica", repeteix– i m'explica com foren els seus inicis en la pintura.

El despertar a la pintura

"L'any 1931 el meu pare, que tenia una botiga de teixits a Tortosa, com que tenia quatre fills barons va creure que estaria millor anant a Barcelona per donar-los estudis, cosa que no va ser així perquè només va estudiar el meu segon germà, el Lluís. Allà el que em va cridar més l'atenció van ser els automòbils, els trens, els cotxes, els

> "S'hi respira l'olor de centenars de llibres, làmines i teles, i d'una vida viscuda amb intensitat envoltat de les grans figures de la cultura catalana del segle XX."

vaixells, el port. Em va entusiasmar. Un dia vaig tenir l'ocasió de veure una galeria d'art on hi havia uns quadres de Joaquim Mir. I vaig dir això és lo meu. Llavors vaig acabar el batxillerat i va venir la guerra. Vivíem prop de la fàbrica Elizalde, que feien motors d'aviació per a la República. I el primer bombardeig que hi ha haver a Barcelona va caure a prop. Ens vam espantar molt. Vaig deixar els estudis perquè l'institut era molt al centre i hi bombardejaven molt i quan es va acabar la guerra vaig dir vull fer de pintor. Vaig anar a Belles Arts un any, no em van aprovar i vaig anar fent pel meu compte. Jo volia seguir però el meu pare s'hi va oposar perquè amb un germà meu que va estudiar enginyeria tèxtil van muntar una fàbrica i va dir o la fàbrica o la pintura. I jo vaig dir la pintura. Sovint anava a veure exposicions que feien a la galeria Vinçon i un dia vaig tenir la sort de conèixer el senyor Amat, soci d'Hugo Vinçon, que era marxant, i li vaig dir jo sóc pintor i li vaig ensenyar lo que feia i li va agradar. El meu pare va dir t'has de decidir i jo vaig dir que volia ser pintor i casar-me i els meus pares van dir això és una ruïna ja t'ho faràs. I efectivament em vaig casar i me'n vaig anar de casa".

Com es pot comprovar, els inicis no foren fàcils i, tot i que ara els relata amb

un punt d'humor, reconeix que la família va passar un drama quan ell va decidir ser artista. Amb temps i perseverança, però, la majoria ho va anar entenent. "Ells no volien perquè deien que els pintors són gent que no treballen, beuen, els agraden les senyores, la vida bohèmia... I em deien si et cases tindràs un fill i no el podràs mantenir i diràs papà, papà, que no en tinc pel meu xiquet. Era *l'Auca del Senyor Esteve*. Perquè ell havia començat de zero i li havia costat molt o sigui que li feia por una cosa que veia incerta. I aleshores va fer un experiment molt de comerciant. Tu vols ser pintor? Doncs farem una prova. I em va comprar cavallet, pintura, pinzells, teles, tot. I una llibreta *haber y debe*, en castellà. *Debe*, tot això. *Haber, nada*, perquè no havia fet res. Em va donar un any de coll: o ho agafes o ho deixes. Aleshores exposo a la Vinçon el 1946 i no va anar malament. Vaig tenir sort, les coses allà on siguin. I em vaig casar. I al cap de dos anys van vindre els alts i baixos de la vida: la meva dona va quedar embarassada i el senyor Amat s'arruïna, diu que no pot continuar i la meva dona va morir de part en néixer el nostre fill Joan. Aleshores vaig muntar una impremta amb el Josep Maria Castellet, que després va ser director d'Edicions 62, i hi treballava als matins però a les tardes continuava pintant. Fins que hi va haver un moment que guanyava més pintant que treballant. I vaig deixar-ho. I des d'aleshores sóc pintor".

Igual que Fritz Lang quedà impressionat per Nova York i l'influí a l'hora de rodar *Metròpolis*, Todó s'entusiasmà amb la moderna Barcelona d'abans de la guerra. La descoberta del maquinisme marcaria una de les seves etapes pictòriques més conegudes; alhora, l'oferta cultural que se li desplegava davant l'esperonà a perseguir el seu somni. "Els trens, els cotxes, els tramvies... em van entusiasmar! Ho vaig pintar molts anys i vaig ser molt conegut com a pintor de màquines. Però de petit ja hi havia una cosa innata en mi que jo volia ser artista. Ja amb nou anys a Tortosa vaig cantar *l'Ave Maria* de Schubert a final de curs. Al meu germà José li agradava molt la música, com

"A la Sala Gaspar estaven molt contents, però al senyor Tàpies no li va agradar. I els va dir és bon noi el Todó, però res més. A partir d'aquell moment els Gaspar no varen apostar més per mi"

a mi. A la postguerra caminàvem mitja hora els diumenges al matí perquè la Banda Municipal de Barcelona feia uns concerts gratuïts al Palau de Belles Arts. Totes les parets eren plenes de quadres enormes de la Història de Catalunya. Em va agradar molt! També vaig veure el Museu d'Art Modern de Catalunya i els primers quadres del Fortuny. Als anys quaranta, a Barcelona, de galeries ja n'hi havia vuit o deu i hi podies veure el Mir, el Meifrèn... També anàvem al Cercle Maillol de l'Institut Francès. Allí hi trobàvem de tot: llibres, reproduccions... gratuït, que això és molt important".

L'evolució del pintor

L'any 1954 Francesc Todó obtingué una beca per estudiar a París. Igual com ens explicava el pintor riudomenc Joaquim Chancho (vegeu Lo Floc 202), la ciutat que bé val una missa obrí encara més el ventall de possibilitats artístiques que, en el cas de Todó, ja se li havia començat a desplegar en arribar a Barcelona. A París hi admirà els expressionistes i els surrealistes. "En principi els expressionistes em van agradar molt. A París vaig veure una exposició de Magritte. S'estava allà assegut i podies comprar un quadre seu per deu o dotze mil pessetes. Va ser més tard que va ser molt important i ara val una fortuna! I el Dalí a vegades m'agrada i a vegades no. Els primers quadres són fantàstics. El vaig conèixer a Cadaqués i una vegada em va fer passar al seu estudi. Estava fent el quadre aquell que pinta la Gala d'esquena (*Dalí d'esquena pintant Gala d'esquena eternitzada per sis còrnies virtuals provisionalment reflectides per sis miralls veritables*). I dels surrealistes n'hi ha un que és molt bonic que és la Gala amb samarreta i un pit fora. El Miró m'agrada molt. Quan va començar era surrealista però per mi no ho és, només ho són els títols. Sembla fàcil de fer però quan ho veus hi ha un misteri que quedes enlluernat".

Galeria de personalitats

De vicissituds, amb noranta anys n'ha passat de tota mena, també d'artístiques. En aquest sentit, em sembla prou il·lustrativa la jugada que li féu el pintor Antoni Tàpies. "L'any 1955 la Sala Gaspar va demanar-me uns quadres i hi vaig exposar durant dotze anys. Vivia d'això. En aquell moment tenien Picasso, Miró, Clavé, Tàpies, Subirachs, Ràfols, i Todó, que sóc jo. Vaig fer una exposició que vaig tenir molt d'èxit de públic. Èxit vol dir que hi havia gent al carrer fent cua! A la Sala Gaspar estaven molt contents, però al senyor Tàpies no li va agradar. I els va dir és bon noi el Todó, però res més. A partir d'aquell moment els Gaspar no varen apostar més per mi".

Arran d'aquesta anècdota, Todó omplí maletes i s'embarcà cap a Colòmbia per fer-hi classes de pintura. L'oportunitat li sorgí arran de l'amistat que guardava amb el pintor Antoni Roda que, com a rector dels estudis de Belles Arts a la Universitat de Bogotà, li proposà cobrir un professor en any sabàtic. El camí, que en aquella època encara es feia en barco, li aplanà també l'amistat amb l'escriptor Gabriel García Márquez, a qui anomena quan parlem de traducció literària. En tornar a Catalunya, exposà durant trenta anys a la Sala Parés. "M'agrada més llegir en català que en castellà, és més proper. Mai llegeixo un llibre català traduït al castellà. El Pla, per exemple, no té sentit llegir-lo en castellà. I al revés tampoc. Al García Márquez, el vaig conèixer a Barcelona i gràcies a ell vaig anar a Colòmbia. Va ser molt gentil. Em va dir que la traducció que li havien fet al català dels *Cien años de soledad* no tenia sentit perquè els catalans saben llegir castellà, però estava content

El pintor nonagenari envoltat d'hortènsies, al seu mas de les Borges del Camp.
Foto: Àlex Escoda Rojas.

Francesc Todó al seu estudi, el maig de 2013.
Foto: Àlex Escoda Rojas.

perquè és un idioma més. Així podia dir que s'ha traduït a vint-i-dos idiomes!"

En Paco no només no es cansa de parlar sinó que en un moment donat fins i tot deixa anar un "parlo massa, potser hauria d'asserenar-me". Parlar entre amics al voltant d'una taula ben fornida de viandes i licors és justament el que agradava a la colla d'intel·lectuals que sovintejava. "Els meus amics eren pintors, poetes, gent de les arts: Albert Ràfols, Maria Girona, Garcia Llort, Josep Maria Casatellet, José Agustín Goitisolo, Joaquim Horta, Joan Brossa, Jordi Benet... Vaig conèixer també Jaime Gil de Biedma i Gabriel Ferrater. D'aquest parell de personatges he de dir que a més de ser uns grans poetes eren molt cultes i divertits. Feia goig escoltar-los!"

La concepció de l'art

Ara que ja m'ha explicat la part més personal de la seva vida, m'interesso per l'artística. Sé que ha exposat a Barcelona, Madrid, Palma de Mallorca, Bilbao, Saragossa, París, Bogotà, Ciutat de Mèxic... La primera pregunta és obligada: com el concep, l'art? "Sense l'art ens diferenciaríem molt poc dels animals; és una necessitat espiritual. Omple la vida o sigui que una persona treballa, és poeta, industrial, el que sigui, però encara que no se n'adoni necessita un moment per a l'art escoltant música, anant a un museu, llegint. L'home quedaria buit sense l'art, és la base on es pot agafar. Potser ara el que el mou és l'esport però per mi una persona perd quan de l'art no pot ni gaudir-ne. Per exemple, el pare de Saramago pràcticament era analfabet però quan va sentir que es moria es va anar a abraçar a un arbre per acomiadar-se. Això és d'una poesia que aquest home era un poeta! No cal tenir una cultura però sí que hi ha d'haver una cosa interior, la bondat amb els animals, per exemple, totes aquestes coses van lligades amb l'ètica, la cultura i l'art. És humanisme. Pots ser pagès, tosc, amb poca cultura però un artista de cap a peus per la manera de cuidar l'hort, l'amor que hi tens. L'art hi és per fer-te persona perquè algú que no tingui ni una vel·leïtat per l'art no és res".

Abans de l'entrevista, al llibre *Francesc Todó, la modernitat tranquil·la. Antologia de textos crítics*, em crida l'atenció una cita de Pablo Picasso i una de Paul Valéry que expressen idees antitètiques. Per al primer, no hi ha cap necessitat de comprendre l'art; per al segon, en canvi, el comentari de l'obra és inseparable de la força que empeny l'home a produir-la. A partir d'aquestes afirmacions contràries, Todó reflexiona en veu alta sobre els crítics d'art, la producció artística i la creació artística. "Quan llegeixo les crítiques que em fan quedo esverat. Moltes coses són veritat: que hi ha una poesia, que la meva pintura no és agressiva... Aquestes coses transparenten. Però quan faig una cosa és perquè la sento. Quan vaig fer les màquines es va dir que feia pintura social, pintura per als obrers. No. Va ser un entusiasme que vaig tenir pel maquinisme com el va tenir Magritte o Leger. Jo pintant tinc una sensació de trobar-me lliure. La literatura que hi ha ajuda els altres a comprendre la pintura. Per exemple, si a la gent li expliquen Miró, l'entén més bé, segur. Perquè si no una persona que veu per primera vegada un Miró diu això també ho faig jo. Miró, que sembla res, és un gran creador. No és perquè faci una creu, perquè una creu la sap fer tothom sinó perquè ha creat un món particular. Ara, en la pintura abstracta, si és un creador està dintre de l'art. El blanc sobre blanc, per exemple. Si ho fas tu, res, si ho fa el Malevitx, bé. Com el Lucio Fontana que agafa una tela i amb un ganivet fa un tall. Aquesta intervenció la fa un artista".

Todó adopta ara un posat d'interessant. "Està molt bé, això, però no és tan fàcil", diu per referir-se a la meva pregunta. Artista, creador... i encara ens falta parlar de l'art figuratiu, on es pot encasellar el que fa d'uns

> "L'art hi és per fer-te persona perquè algú que no tingui ni una vel·leïtat per l'art no és res"

anys ençà, i del realisme. "Jo sóc figuratiu però la figuració meva no és la clàssica realista, perquè és una realitat que no és realitat. El que feien Velázquez i Goya no és una còpia de la realitat, hi ha una creació, algo que no s'explica. La gent quan va a veure *Les Menines* queda impressionada perquè té atmosfera. Realista ho seria ara si fos fotògraf. El realisme és només la fotografia, però tampoc ho és del tot perquè quasi es pot dir que el blanc que dóna la llum del sol sobre un blanc no hi ha fotografia que el faci. És una aproximació perquè la naturalesa té uns matisos impossibles".

M'agrada que la nostra conversa avanci seguint un raonament deductiu. Del concepte general de l'art passem als corrents i d'aquests, al dibuix, que n'és la unitat mínima. I aprofita per explicar-me com és el seu procés creatiu. "El dibuix és la cosa primigènia. En un bloc faig petits dibuixos del quadre que faré. Hi ha pintors com el Vermeer i molts altres que en sabien molt, de dibuixar. El dibuix en Vermeer és el cinquanta per cent i l'altra meitat és pintar però el dibuix és l'esquelet, d'una fidelitat fantàstica. Si només tingués això i acolorís un dibuix també seria un pintor de primera línia. Jo sóc maniàtic perquè m'agrada que les coses siguin amb escaire. El faig servir molt. Primer faig el dibuix i després la composició, miro que tingui harmonia, simetria, que un lloc no pesi més que un altre... I després hi poso el color".

El territori i l'univers

Francesc Todó (Creu de Sant Jordi, 2001) vol ser recordat com a pintor de Tortosa i bona persona. Això d'haver nascut en una de les capitals de l'Ebre ho porta molt endins; li demano, doncs, si creu que el territori, el fet d'haver nascut en un lloc determinat, influeix en el creador. "I tant que sí. En Picasso és internacional però la seva pintura és espanyola a més no poder, com la de Goya. Hi ha una diferència molt gran entre els pintors de Madrid i Catalunya. Els catalans s'apropen més a la pintura francesa impressionista, es nota que hi ha una proximitat, allò que diuen mediterrani, la llum, la claror, l'alegria. I els valencians també: si tu veus un Sorolla no té la cosa ni catalana ni castellana. El Romero de Torres és andalús. En canvi, els pintors

Francesc Todó amb la seva obra més recent.
Foto: Maria Eugènia Perea Virgili.

del nord, com el Vermeer, es nota que ho són. Veus que treballen fosc, amb una finestra petita, com Rembrandt. *El crit* de Munch també és molt nòrdic, aquells cels *tremebundos*... Igual com la literatura sueca o el cinema de Bergman. És una cosa de la terra".

La història és cíclica i funciona com un pèndol: l'art gòtic desbanca el romànic, el jo líric del Romanticisme

> "Prefereixo un quartet de corda que una música per a gran orquestra. S'apropa més al que jo faig."

renega dels postulats del Classicisme, les tendències més arrelades a la terra xoquen contra el pensament universal... A aquesta reflexió, Todó respon amb una cita: "Josep Pla deia que per ser universal has de ser molt del teu país, també. Picasso és un pintor andalús i Miró, català, però són universals". Com Gaudí, afegeixo, que també és de la nostra terra. "Sí, perquè el trencadís és una cosa que no ha fet ningú. Els mosaics bizantins són pedres pensades ja amb la mida per això però el trencadís és una cosa nova, exclusiva de Gaudí. En el moment que va fer La Pedrera era tan avançat com el Guggenheim de Bilbao. La gent no el volien. Al Passeig de Gràcia entre Aragó i Consell de Cent que hi ha una casa de Puig i Cadafalch, una de Domènech i Muntaner i una de Gaudí en deien la *manzana* de la discòrdia! El Palau de la Música ja estava fet quan van traçar la Vila Laietana, i hi van fer una casa davant que en tapa la meitat!"

La llum i el paisatge del Camp de Tarragona, concretament de Maspujols i l'Aleixar, captivaren l'atenció del pintor Joaquim Mir, un dels favorits de Francesc Todó. "Sobretot el Mir, m'agradava. Després també hi havia altres com Francesc Gimeno, Joaquim Torres Garcia o Santiago Rossinyol. Però sobretot m'agradaven els figuratius. Abans hi ha Joaquim Sunyé o Rafael Benet. Després vaig conèixer els de la meva generació. La pintura, l'escriptura i la música és veure-la i tocar-la si pot ser. Jo no he vist pintar mai el Miró però veure pintar un pintor que t'agradi també és una cosa molt positiva. No vol dir copiar-lo però sí veure el *métier*, com ho fan".

A dia d'avui en Paco està encara en plena forma. Els seus noranta anys no són impediment perquè pinti cada matí, passegi a les tardes, i devori lectures clàssiques i recents. De la pintura actual, també n'està al corrent. "El Luis Marsans és el que més m'agrada d'ara i ens uneix una bona amistat. Fa unes coses que quedes corsecat! També m'interessen Xavier Valls. Francesc Artigau, Roser Bru, Josep Roca Sastre, Xavier Serra de Rivera..."

Una de les coses que salten a la vista dels quadres de Todó és que utilitza sempre colors freds que no tenen gaire a veure amb la seva suposada mediterraneïtat. "El groc i el vermell els uso ben poc. Sempre faig servir colors freds perquè m'agraden, com prefereixo un quartet de corda que una música per a gran orquestra. S'apropa més al que jo faig. Si més no, m'ho penso".

Epíleg

És qüestió de gustos, ja me n'adono. I tots són justificables amb un bon discurs. Joaquim Chancho ens explicava per què se sent còmode amb teles de dos per dos (vegeu Lo Floc 202). Per la seva banda, Francesc Todó argumenta que prefereix mides més reduïdes en pintura i en música. Com les habituals terceres menors en les partitures de Joan Guinjoan. "Correcte", afirma Todó, "sóc intimista, per això tinc pocs quadres grans". »

Bibliografia

Iriarte, Joan i Llovet, Jordi. 1983. *Francesc Todó*. Barcelona: Àmbit.
Todó. 1990. Barcelona: Sala Parés.
Medina, Raquel. 2003. *Francesc Todó. La realitat transfigurada*. Editorial Columna i edicions del Museu d'Art Modern de la Diputació de Tarragona.
Mitrani, Àlex. 2007. *Todó, la música i la poesia*. Pròlegs de Daniel Giralt-Miracle i Joaquim Horta. Vic: Editorial Emboscall.
Mitrani, Àlex. 2009. *Francesc Todó, la modernitat tranquil·la. Antologia de textos crítics.* Edició a cura d'Àlex Mitrani. Barcelona: Eina, Escola de Disseny i Art.

Francesc Todó amb la seva esposa, Isabel Garriga, i els seus dos fills, Oriol (esquerra) i Joan (dreta).
Foto: cedida per Francesc Todó.

